

Teorien fra 1968 til 11. september og efter

HANS HAUGE

I

Årstalsliste

68. Vi behøver blot sige 68 for at sætte en fortælling i gang om omvæltninger. Med det årstal kan vi dele historien i et før og et efter. Vi kan skabe perioder.

Og der kan gøres op med 68-generationens tænkning, sådan som det sker på to måder for tiden. Dels et opgør med resterne af den form for senmarxisme, vi forbinder med 68; og dels et opgør med de engang så populære franske posthumanister – Foucault, Lacan, Althusser, Derrida, Deleuze, Barthes – som i forlængelse af Nietzsche og Heidegger slog subjektet ihjel. Jeg tænker her på Luc Ferry og Alain Renauds angreb på disse antihumanister i *La Pensée 68* (1986). De to måtte senere forklare, hvorfor de og en række andre ikke var nietzscheanere.¹ Nietzscheaniseringen kom til at præge tiden efter 68, som også Allan Bloom gjorde opmærksom på det, hvad Amerika angik.² Luc Ferry er i dag undervisningsminister i Jean-Pierre Raffarins ('Raffarien') regering. 68'erne har mistet magten i Frankrig. Jospins fald er symbolsk; han er jo gift med den dekonstruktive kierkegaardianer Sylviane Aganciski.³

Vi har i Danmark kun oplevet et opgør med 68'erne i den første version, fordi de andre 68'ere aldrig fik så stor betydning hos os som i Frankrig. Dette opgør – reelt med marxismen – blev indledt omkring 1985 under navnet 'det postmoderne' i flere versioner (af Helmut Friis,⁴ Poul Erik Tøjner, Frederik Stjernfelt, Carsten Juhl, Per Aage Brandt). Nietzsche behøvede vi ikke gøre op med; der var ikke mange nietzscheanere og ham der var blev rektor på DPU – Lars-Henrik Schmidt.

72. Den næste tærskel i en dansk kontekst er 1972. Da begyndte et nyt kapitel eller en ny periode i vor

historie med dansk indtræden i EF, og det vil sige genforeningen med Europa. Det var enden på den national-romantiske Danmarkshistorie, der begyndte med nederlagene i 1814 og 1864, fik liv igen ved Genforeningen og under krigen, og kulminerede i 1960, da Viggo Kampmann fik velfærdsstaten kuppet igennem. Så begyndte det at gå nedad mod 60'erne; og efter 1972 muliggjordes en ny kosmopolitisme.

Allerede i 1973 indførtes indvandrerstop, og sociologen Torben Agersnap udtalte, at danskerne burde beslutte sig til, om de ville være mono- eller multikulturelle. Ingen traf dog den beslutning, i stedet blev Danmark tilsyneladende multikulturelt uden at nogen havde ønsket det. Pludselig var det blevet et faktum, som ikke kunne eller måtte diskuteres. Det var hævet over politik. Der blev mindre politik i løbet af 90'erne.

I 2002 lød det så i København med Anders Fogh Rasmussens performativ: 'We have an agreement'. Udvidelsen var sat i gang. Det var en historisk begivenhed. Hverken nationer eller imperier kan udvide sig, men EU kan.

Selvom valget i 1973 ændrede partistrukturen radikalt – Fremskridtspartiet, KrF og CD kom i folketinget – talte ingen dengang om en højrebølge eller højrepopulisme. Kulturdebatten var endnu så domineret af venstrefløjens, at Glistrup ikke følte som en trussel. Både Ebbe Reich⁵ og Søren Krarup udsendte bøger om Grundtvig og danskhed dette år (1972). K. E. Løgstrup gik til angreb på borgerskabet og markedsøkonomien i 1972.⁶ Per Højholt gjorde grin med den borgerlige æstetik i 1972. Man forsøgte at finde ud af, hvilken klasse fiktive fiskere i *Fiskerne* tilhørte. Hans-Jørgen Schanz opfandt i 1973

kapitallogikken; Peer E. Sørensen lavede i hans ånd

elementær litteratursociologi.

Reich og Krarup talte begge om vigtigheden af, at der var en grænse mod syd. Venstrefløjen sang Grundtvig, og der var så meget folkeligt fællesskab, at ingen talte om det. Selve ordet 'integration' var et forkæret ord for noget umuligt. I et klassesamfund, som man forestillede sig, at Danmark var, kunne der aldrig blive tale om integration. Hvis der var noget, som vi ikke var fælles om, var det værdier. Og hvis nogen i det hele taget talte om værdier, var det som enten forførende bytteværdier eller autentiske brugsværdier. Æstetik var vare-æstetik (W. F. Haug), og massekulturen undertrykkende (Th. W. Adorno). Jeg lærte dengang, at der ikke fandtes værdifri viden-skab, men det har de fleste glemt, hvad Lomborg-debatten viser.

89. Murens fald og 1989 er den næste tærskel. Ung må verden endnu være: Verden er ti år gammel, forkyndte Thomas Friedman ti år senere i en af de første bøger om globalisering: *The Lexus and the Olive Tree*.⁷ Han forsøgte i den at få folk til at skelne mellem amerikanisering og globalisering. Det lykkedes ikke ganske.

Endism blev også en ny -isme. Hegelianeren Francis Fukuyama kaldte det historiens afslutning, fordi historien var gået i stå i sin anden fase eller det 'andet rige', dvs. med det borgerlige eller liberale demokrati. Det tredje rige var forsvundet for anden gang. Der skulle ikke ske mere; andet end mere af samme slags. I stedet for demokrati, skal vi have mere demokrati og i stedet for frihed mere frihed. Før var der to slags menneskerettigheder, nu er der kun en slags, og de er blevet private.

Langsomt begyndte klassebegrebet at blive tømt for indhold. Klasser var ikke længere historiens subjekt. Klasse var ikke et videnskabeligt begreb. Klasserne forsvandt alle steder: i skolen, i toget og i teksten. I stedet kom racebegrebet tilbage. Dels fremstod racister og dels anti-racister, men for begges vedkommende var der tale om det, der hedder 'racisme uden racer'. Det er vanskeligt at afgøre, om murens fald førte til socialismens fald. Ikke meget tyder på det. Det var også i 90'erne, at man begyndte at tale om religionens tilbagekomst eller 'Guds

hævn'. Eller rettere. Marcel Gauchet har ret. Religionen vender tilbage, og den vender slet ikke tilbage på samme tid.⁸

Før Murens fald var de første russiske postmoder-nistiske manifeste udkommet. Allerede i 1983 kunne man læse Mikhail Epsteins teser om "metarealisme" og "conceptualisme"; i 1986 var den tredje trope – *metabolen* – indført i Moskva.⁹ En ny russisk formalisme var på vej vestover. Samme år blev Tjernobyl den udvirkende årsag til, at den tyske *Moderniserings-Poet*, sociologiprofessoren fra München, siddende ved Starnberger See¹⁰ kunne skrive *Risikogesellschaft*.¹¹ Dermed var ideen om det andet moderne, *Zweite Moderne*, introduceret som et alternativ til det postmoderne. Ulrich Beck er navnet på opfinderen. Fra ham ved vi nu, at globalisering er det samme som individualisering. Individualisering er den enkeltes frisættelse fra fortidens industrimoderne fællesskaber som familie, køn, kultur og klasse. Alle skal lave sin egen biografi, *Bastelbiographie* kaldet. Det førte til, at to slags opskriftsbøger blev populære: Biografier og kogebøger. Den sidste på grund af den lille franske revolution i soveværelset: Kvindebevægelsen. Da den var blevet til, forsvandt kvinden som en essens. I løbet af 80'erne blev køn, homoseksualitet og kvinder til sociale konstruktioner. Eksistensen gik endnu engang forud for essensen, som Sartre havde belært os om.

9/11. 'Happy 9/11' sagde én til mig på etårsdagen. Det havde jeg ikke regnet med at høre og vidste ikke, hvordan jeg skulle reagere. Et år tidligere var jeg enig med Jean-Marie Colombani, *Le Mondes* redaktør, i, hvad han skrev til sin avis om natten: "Tous Américains?"¹² Antonio Negri, derimod – medforfatter til *Empire* (se nedenfor) udtalte: Osama Ben Laden skulle have ramt Det Hvide Hus.

Ganske som med murens fald er det vanskeligt at sige, hvad eller om angrebet på World Trade Center har betydet noget eller ej. Jeg tror begge begivenheder har ændret verden og bevidstheden radikalt, men at vi endnu ikke er begyndt at mærke den ny verden og lade den ændrede bevidsthed finde udtryk. Vi tænker i gamle former. Vil nogen vove at gøre angrebet på tårnene – der var så hyperansku-

eligt – til tema i en roman, film eller digt? 9/11 er ikke blevet historie endnu. Vil vi sige, at det er barbarisk at lave en film efter og om 9/11, på samme måde som Adorno sagde i 1951 om at skrive digte efter Auschwitz? I dag er Holocaust-litteratur en genre og et forskningsområde i vækst.¹³ Holocaust blev den metafor, der vandt, fordi en tv-serie hed sådan. “Negativer Gründungsmythos Auschwitz,” kalder den tyske filosof Rüdiger Safranski det. Vores fælles europæiske identitet blev et Nej til Shoah.

Fænomenologisk set er alt ved det gamle, som vi derfor kalder det nye. I 68 hed det senliberalisme; i 2002 hedder det nyliberalisme. Ingen siger længere senkapitalisme, alle siger globalisering. Nogen tror, det er det samme, og at der ikke er noget nyt. Ung må verden ikke være.

9/11 har tilsyneladende og uforudset forstærket antiamerikanismen¹⁴ og antikapitalismen og proislamismen. Dog kan vi ikke i fremtiden undlade at tale om terror eller terrorist-NGO’erne, som Ulrich Beck kalder dem. Det er allerede et nyt tema: *Terrorism and literature*.¹⁵ Og Brett Easton Ellis var tidligt ude med en terroristroman, *Glamorama*, der netop handler om, at vi ikke er interesserede i terroristernes ideer. De har nemlig ingen. De defineres som fjender af vore “common values”, som det lød i den tekst, Anders Fogh Rasmussen skrev eller underskrev sammen med en dramatiker: Václav Havel.¹⁶ Måske Havels mest virkningsfulde *speech act*.

Det tog lang tid, før der kom en Vietnam-litteratur. Men den kom. Litteratur handler først og fremmest om krig – “arma virumque cano”, som Vergil indledte med. Hvordan den nye krig, hvor det ikke er folk mod folk, men verden (“global war on terrorism”) mod terror, kommer til at blive repræsenteret kunstnerisk er vanskeligt at forudse. Men den kommer. Den er måske endda på vej.

Religionens tilbagekomst er også islams, og det gør religionskritikken tvetydig. Religionskritikken vil altid ramme islam mere end kristendommen, men på mange måde er islam fredet for (vestlig) progressiv religionskritik. Religionskritikken er dog særdeles synlig. Edward Said bedriver ‘secular criticism’ og laver faktisk religionskritik vendt mod islam. Resultatet er klart nok. Det arabiske kan ikke

længere udelukkes fra verdenslitteraturen. Litteraturteorien er ved at blive afhelleniseret.

Harold Blooms anti-kristne *The Western Canon* (1994) er religionskritik så det batter. For ifølge Bloom skal nemlig litteraturen være den ny religion; Shakespeare opfandt mennesket og hans tekst er det femte evangelium. Og i øvrigt: Michael Hardt og Antonio Negri er aggressivt religionskritiske i *Empire*. Fremtiden, ifølge dem, vil blive uden religion, fordi, for at sige det med Deleuze, immanensen nu endelig har besejret transcendenten, dvs. Gud, subjektet, moralen og staten. Niklas Luhmann ville dog aldrig kunne sige, at religion forsvinder som system. Der er – ikke mindst lokalt i Århus – modstand mod denne postmoderne immanentisering; og den mest intelligente kritik af immanensfilosofien er idehistorikeren Dorte Jørgensens. Hun forsøger at redde transcendenten ved at lade den være i immanensen. Den mindst intelligente kritik kommer fra nykulturradikalismen, hvor postmodernismen af Morten Thing er udnævnt til fjenden. For resten var de første kulturradikale nykantianere (Otto Gelsted).

Islam har – sammen med mange andre faktorer så som nationsstatens undergang – også sat oplysnings-tiden eller universalismen til diskussion igen. Hvor universalisterne før 89 var de konservative eller ‘højrefløjen’ og partikularisterne de progressive, der satte grænser for rationalitet, er der igen vendt op og ned på dette forhold. Nu er det progressivt at være universalist og at tro på fornuften og henvise til Loven, medens det er højrepopulistisk at være partikularist, dvs. national-liberal og dyrke fantasien og følelsen. Det er, som om Baggese-fejden genopføres. Vi var i Danmark kosmopolitter, da vi havde et imperium, en statskirke og levede under Enevælden; vi blev nationalister, da vi fik en fri forfatning, ytringsfrihed, litteratur og demokrati. Denne arv er i dag den højrenationalistiske. Struensee overskygger Grundtvig.

Hvor Grundtvig efter 68 var progressiv, er han i dag reaktionær, fordi han er blevet adopteret af Dansk Folkeparti. Staten støtter Kierkegaard, der er progressiv, medens han engang var reaktionær. Søren Krarup er Søren Kierkegaard; derfor satte Joachim Garff et A ind. SK blev til SAK. Og så opruster

kulturradikalismen i Norge og Danmark med Ejvind Tjønneland (Norge) og Klaus Rifbjerg i spidsen.

Der udkommer den ene biografi efter den anden om berømte danske mænd og også lidt om kvinder. Og det var jo Georg Brandes, der etablerede den biografiske metode. Grundtvig igen, Kierkegaard igen, Johs. V. Jensen, H. C. Andersen, Emil Aarestrup. Danske mænd. Var der nogen, der sagde traditions-tab? Livet er vendt tilbage til litteraturen, og den er tilbagevendt til livet. En af 90'ernes mest populære romaner blev P. O. Enquists *Livlægens besøg* om oplysningstænkeren, den kulturradikale Struensee, som bliver halshugget af de religiøse nationalister, Høegh-Guldberg. Romanen handlede om Nyrup-Jelveds Danmark i 1990'erne.

II

Post-teori

(Ved Wergelandsstøtten.) Hun: *Er det ikke det største på jorden mon – å være dikter?*

Jeg: *Å-. Hva har han der oppnådd, f.eks.? Hvem leser ham? – Et par litteraturkjennerne.*

Arne Garborg, *Trette Menn* (1891)

Tilbage til 68. Hvad er der tilbage af dekonstruktion, signifiantkæder, diskurser, splittet subjekt, chora, episteme, interpellation, epistemologisk brud, symptomallæsning – altså af 68 og 'teksten'? Ikke ret meget. Tilsyneladende kun Gilles Deleuze. Det hele eksisterer som et parisisk indslag i kurser i tekstanalyse, for noget skal man jo lave dér. I sådanne kurser mindes man sporene fra 68'erne. Ellers er de fleste litterater stolte over ikke at bruge den slags begreber eller ikke at nævne de navne, men det betyder ikke, at de har noget andet, nogle andre eller noget nyt at tilbyde. Mange er blot vendt tilbage til den biografiske metode; og nogen har aldrig forladt den. Andre længes efter Henrik Pontoppidan.

I små cirkler forsøger en lille skare videnskabelige litterater tappert at holde liv i semiotikken ved at gentage tre gange tre, at Peirce havde tre tegn: ikon, indeks og symbol, men at han er meget mere kom-

pliceret. Forgæves forsøger de at overbevise sig selv og nogle studerende om, at det endog kan bruges i en tekstanalyse, som de dog ikke ved, hvorfor skal analyseres. Og formalismen og litteraturen holdes i live inde i bevidstheden. For selvom der måske ikke læses ret meget litteratur ude i virkeligheden, er det betryggende, at selve bevidstheden eller bevidstheden selv er litterær – hvad allerede Lionel Trilling og Raymond Williams vidste i 50'erne, og kognitivisten I. A. Richards viste i 30'erne.¹⁷

Litteraturstudiernes problem eller krise diagnosticerede Anthony Easthope præcist i 1991. Der er ingen forbindelse mellem den litteratur, der læses inden for den litteraturvidenskabelige institution og den litteratur, der læses, hvis der læses, udenfor.¹⁸ Det har vi været vidne til så massivt de senere år. Per Stig Møllers *Munk* var kulminationen på en rehabilitering af Kaj Munk. Han havde effektivt og konsekvent været udelukket fra den officielle kanon såvel som af kulturlivet. Han blev holdt i live og vakt til live af amatører, skuespillere, folk, præster og politikere. Den litterære institution, der sad og analyserede små indviklede tekster af Helle Helle og Kirsten Hammann, kunne se undrende til. Hvad var det dog der skete derude i virkeligheden?

Et andet eksempel er langt mere spektakulært. Det hedder Tolkien og *Ringenes Herre* som bog og som film. En mindre kendt Beowulf-forsker skriver nogle fortællinger i 50'ernes triste England. Han er helt usamtidig og føler et stort ubehag ved det moderne. Han mente ikke kunst kunne trives i en velfærdsstat, som den, der var ved at blive til i England. I 1960 mente Bjørn Poulsen også, at ideernes krise i åndsliv og politik skyldtes denne form for stat. Samme år blev Villy Sørensen den danske universalistiske velfærdsstats chefideolog med en cocktail af Jung til det private og den unge Marx til det offentlige liv. Statsstøtte til fremmedgørelse og det kollektive ubevidste.

Tolkien mente, England havde brug for en mytologi. Han skabte en efter Grundtvigs opskrift. Først til eget og vennernes brug frembragte han en anden verden efter Kants opskrift, dvs. en som vi kan flygte ind i, når hverdagen, dvs. velfærdsstaten, bliver for trivial. Ingen bemærkede den verden. Især da ikke

den institution, *English* (Leavis), der var ved at blive til i nabobyen, Cambridge. I USA bliver *The Lord of the Rings* bestseller under Vietnam-krigen og hippiernes yndlingsbog. 68 bragte ham frem. Ebbe Reich blev en Kløvedal. Rifbjerg var harm over det pjat.

Og så kom filmen. Her viser det sig, at markedet kan frembringe kunst, eller at det er uden for den litterære institution, at det foregår. Det mest populære kunstværk for tiden er anti-moderne, religiøst, anti-realistisk, narrativt, moralsk, usamtidigt eller er det? Er det måske den akademiske *high-postmodernism* snarere, der er blevet marginaliseret? For lige så godt som Tolkien og i øvrigt C. S. Lewis og J. K. Rowling¹⁹ passer til internettet, lige så dårligt passer modernistisk lyrik dertil. Modernisme tilhører telegrammets og skrivemaskinens epoke. Tolkien er kompatibel med nettet. Han er en hypertextuel *clickual reality*. Det kaldes også "fantasy", og det er slet ikke så fint, som det besynderlige fænomen "fantastisk litteratur". Besynderligt hvorfor der er interesse for den, med mindre det er de intellektuelles version af "fantasy". *Ringenes Herre* blev skrevet på baggrund af Første Verdenskrig, skrevet under Anden; den blev populær under Vietnam-krigen, og filmen imploderede i det tavse flertal imellem to Golfkrige og englændernes fjerde Afghanistan-krig. Det er ikke vanskeligt at se, hvem fjenden ligner i filmen. Litteratur er krigslitteratur.

Hvad er ellers tilbage? Dekonstruktion? Ja, måske en lille smule, og et af de mere produktive steder vil være tysk medieteorier. Jeg tænker især på Jochen Hörisch og Kittler.²⁰ Men hvem ville dekonstruere Tolkien?

Poststrukturalisme? Ja, måske en lille smule inden for litteraturvidenskaben, men derimod er der masser af den i statskundskaben. Skal man finde livlige debatter om det postmoderne *and all that*, så er det dér. Jeg nævner som eksempel David Campbells *Writing Security*. Den handler om, at den 2. august 1990 blev Irak USA's fjende, dvs. der blev opfundet en fjende. "There is nothing outside of discourse",²¹ skriver Campell om udenrigspolitikken, og vi nikker genkendende til denne hybrid mellem Derrida og Foucault. Men det er i en *politologisk* bog, det står.

De er nu uden for litteraturen begyndt at sige: Ingen *mimesis*, kun *poesis*. Derfor, måske, er litteraterne og lingvisterne blevet bekendende realister.²²

Hvad så med Foucault og diskursteorien? Den stortrives i den form, den fik i 1978 af Edward Said i *Orientalism*. Orientalisme er netop en diskurs i Foucaults forstand, dvs. den konstituerer sit objekt. Den er et fortolkningsfællesskab. Den er et paradigme. Hvad er det for størrelser? Det lyder som og er vel nykantianismer. Med andre ord lever poststrukturalismen videre som postkolonialisme i en sand jungle af forskellige former, der om ikke andet er uhyre populære blandt de studerende og derfor hos forlagene. På den måde er netop 1978 blevet en ny tærskel inden for litteraturfagene.

Hvad er ellers tilbage? Jeg har nævnt ham: Gilles Deleuze. Lad mig gå tilbage til 80'erne. Han var ganske vist med til at slå subjektet ihjel sammen med de andre. Men kan Ferry og Renaut ikke have ret i, at subjektets død var *individualiseringens* begyndelse?

Deleuzismen eller nykantianismen?

1968. Hvad er tidens dominerende filosofi, og hvad er tidens modefilosofi? Jeg nævnte i indledningen Luc Ferry, som er liberal nykantianer og minister. Det må kunne kaldes en slags dominans. Nykantianismen er tidens dominerende filosofi. Den hedder nu socialkonstruktivisme. Tidens modefilosofi er Deleuzes vitalisme.

Her indsætter jeg så K. E. Løgstrup. Løgstrup ville i sin tid, dvs. i 1930'erne, finde ud af, hvad den dominerende filosofi var, og dermed mente han ikke tidens modefilosofi. Han fandt frem til, at den dominerende filosofi var nykantianismen. Den var et fortættet udtryk for kulturen. I 1968 kom hans *Opgør med Kierkegaard*, som om denne og eksistentialismen, især Sartre, var den dominerende filosofi på det tidspunkt. De professionelle filosoffer docerede analytisk filosofi; det gør mange af dem endnu, men det er hverken modefilosofi eller dominerende. Det er bare noget, man går til eksamen i.

Løgstrup havde i 1968 endnu ikke opdaget marxismen, og den var heller ikke rigtigt ankommet til Århus. Hvad var der galt med Kierkegaard? Han var

kantianer. Og nykantianismen gjorde Løgstrup livet igennem op med. For at kritisere den brugte han som hjælpemidler livsfilosofi, eksistensfilosofi, jeg-du-filosofi og Heidegger. Og jeg siger så, nutidens dominerende filosofi hedder socialkonstruktivismen, og den er ikke andet end en form for nykantianisme. Ulrich Menzel tør generalisere. Den postmoderne epokes "ideer" er: "Realitetsverlust, Dekonstruktivismus, Institutionalismus."²³ Det er det samme.

Med den som metode har Luc Ferry skrevet sin religionskritiske bog: *L'Homme-Dieu*. Han kalder sit projekt 'transcendental humanisme'²⁴ og den går ud på, at vi konstant sætter²⁵ ekstramundane værdier.²⁶ Sandheden er derude, men vi har selv lagt den derud.

Og hvad er Deleuze? Livsfilosof, vitalist. Hos ham sker der ingen 'sætten' af værdier, fordi enhver 'sætten' er parasitisk. Det er livet selv, der skaber vores skabelse af værdier. Er deleuzismen så modefilosofi og modfilosofi? Ja, til en vis grad og især sammen med nypragmatismen. Og nutidens arkitekter vil ikke forme og konstruere; de er også deleuzianere og vil i deres værker efterligne naturen, der er den guddommelige arkitekt.²⁷

Det er *poli* at være *contre*, som Pascal Bruckner siger. Kant er også – sammen med Hegel – skurken i det Gilles Deleuze²⁸ inspirerede værk *Empire* af Michael Hardt og Antonio Negri. I tyverne var mottoet "los von Kant". I 90'erne blev det "zurück zu Kant".²⁹ Der er sket mere, for nu er den første kritik af de franske nyliberale (Marcel Gauchet, Pierre Manent)³⁰ gået i gang.

1985. I 1985 udgav Quentin Skinner *The Return of Grand Theory in the Human Sciences*.³¹ Den indeholdt en række introduktioner til de førende teoretikere inden for humanvidenskaberne på det tidspunkt. Her er listen: Althusser, Annales-historikerne, Derrida, Foucault, Gadamer, Habermas, Kuhn, Lévi-Strauss og Rawls. Hvis vi ser bort fra Althusser – m e n kun midlertidigt – og måske Annales-skolen – betragter vi vel resten som store teoretikere endnu.

Indrømmet: Lévi-Strauss læses nok heller ikke så meget mere. Men resten. Jo.

Der er kommet flere til siden. I stedet for Althusser ville vi nok indsætte Edward Said. Annales-skolen måtte vige for the New Historicists. Gadamer kunne erstattes af Richard Rorty og Habermas af Pierre Bourdieu. I stedet for Kuhn ville man måske diskutere Lakoff eller Turner.

Dermed har jeg mere eller mindre og på den mest økonomiske måde antydnet, hvad der er de dominerende teorier inden for humanvidenskaberne i dag med alle de forbehold, der kan tages. Har jeg glemt nogen? Ja, givetvis. Bakhtin måske. Han dukker som regel op i rollen som den sidste formalist i Europa.

Jean-Michel Rabaté har i *The Future of Theory* to lister: En med de gamle store teoretikere og en mindre med de ny. Han indleder med at citere Judith Butler med en vis undren eller skuffelse:

I do not understand the notion of 'theory', and am hardly interested in being cast as its defender, much less in being signified as part of an elite gay/lesbian theory crowd that seeks to establish the legitimacy and domestication of gay/lesbian studies within the academy.

Hun forstår nu nok *theory*, men hun afviser at blive bestemt af den. Hun er ikke med i en *theory crowd*, som altid kæmper for at etablere sig inden for universiteterne – hvor i al verden skulle de ellers være? – og dermed 'domestikere' teorien. Gay/lesbian eller queer studies er næppe endnu blevet dele af litteraturstudierne, men der er en sådan lille *theory crowd* på vej.³² Den teori, der dags dato nu synes at være blevet bedst tæmmet, er postkolonial teori. Den er tæmmet den dag, der er eksamen i den med censor beskikket af staten.

Hvordan ser Rabaté's to lister ud? Hans første svarer til den, som han har undervist i under rubriken 'theory', der hos Rabaté altid staves med stort T: Lacan-Kristeva; Benjamin-Adorno; Bakhtin-Barthes; Heidegger-Derrida; Foucault-Deleuze; Blanchot-DeMan; Eagleton-Zizek; Levinas-Irigaray; Jameson-Bourdieu; Spivak-Said. Den minder lidt om Skinners.

Rabaté forsøger sig med en fremtidsliste.³³ Den kommer her: Giorgio Agamben, Alain Badiou, Hans Blumenberg, Jean-Luc Nancy, Dorothea Olkowsky,

Arkady Plotinsky, Peter Sloterdijk.³⁴ Jeg lader listen stå uden anden kommentar end den, at Deleuze synes at holde stand. Der er i al fald tre elever med. Og selvom hans store bøger, skrevet med vennen Félix Guattari, begyndte at udkomme omkring 1980, var de ikke på den tid i centrum og efter alt at dømme slet ikke i Frankrig (hvor Derrida heller ikke blev læst på den tid). De blev ikke nævnt i Skinners *The Return of Grand Theory*.

Der var, hvis vi skal være lokale lidt igen, vel Morten Kyndrup og de folk, der arbejdede sammen med ham – jeg tænker på Carsten Madsen, Bodil Marie Thomsen og Niels Lehmann, som blev en århusiansk *theory crowd*, der med Deleuze forsøgte sig med noget andet end dekonstruktion og diskursteori.

Men hvor meget er der tilbage af denne *crowd*? Begyndte vi at bruge begreber som konsistensplan, organisme, *CsO* eller *BwO* – krop uden organer og lignende? Vel egentlig ikke.

Nu kan det komme, på en anden måde:

2000. I 2000 kom fortsættelsen af *Milles plateaux*, hvor alle denne teksts nyskabte begreber blev politiske våben i kultbogen, nykommunismens manifest,³⁵ *Empire*, der af *New York Times* blev udnævnt til “the next big idea” til at afløse *Theory* på litteraturinstitutterne især i USA.³⁶ Litteraturteorien karakteriseres visse steder af, hvad man kalder “the social studies turn”, hvor man vender sig fra litteraturen mod livet. Forfatterne har jeg nævnt: Michael Hardt er litteraturprofessor ved Duke og ekspert i Deleuze. Negri er italiensk politisk filosof og en slags luksusterrorist. Gianni Vattimo, endnu en filosof, der er blevet politiker,³⁷ mener, at *Empire* bygger på Robert Schürmann, som nævnes her, fordi også han efter alt at dømme er en *coming man*, selvom han er død.

Det er en bemærkelsesværdig italienisering, der er sket af teorien og ikke kun den. Gianni Vattimo er blevet religionens genkomsts filosof. Der er Toni Negri. Edward Said bygger på Vico og Gramsci. Og Giorgio Agamben bruges af forfinede litterater.

Hvad er Deleuze for en slags filosof? Han er antikantianer og anti-hegelianer, og han er spinozist (der har udnævnt Hjelmslev til det samme). Men hvad betyder det? Vi husker det fra vor skoletid:

panteisme, førromantik, Goethe.

Vi kommer tættere på en præcisering, hvis vi kalder ham livsfilosof. Hvad hylder han, hvis man tillader denne forenkling? Innovation, livets kreativitet, det flydendes forrang for form og system, det eksperimenterende, det kropslige, det nomadiske. Hvis vi skræller nogle lag væk, finder vi de idealer eller værdier, der skal fremmes af fremtidens gymnasieskole og universitet. Det skal ikke lave videnskab, men frembringe viden og kompetencer. Det skal være innovativt. Vi er træet af træer, siger Deleuze og Guattari. Det betyder oversat til pædagogisk sprog: Vi er træet af faggrænser. Deleuze er måske tidens filosof. Judith Butler ville ikke være med mere. Det vil Wendy Steiner heller ikke.

Da hun, professor i engelsk ved University of Pennsylvania, begyndte sin karriere, var hun overbevist om, at litteraturkritik (*criticism*) skulle være en videnskab. Hun knyttede an til forskellige former for formalisme: Semiotikken, strukturalismen og Unified Science. “I had little patience with historical or biographical approaches.” Nu siger hun:

It was naive, no doubt, to look to semiotics for a scientific paradigm of art. The result was a parody of academicism: endless essays coining terms, proliferating typologies, using art merely to justify or exemplify the emergent categories. I have given up being such a scientist. It has taken me a long time to admit that the thrust of criticism is the ‘I like’... To like, to find important, at this time and in such-and-such a situation: this is the essence of the critical act.³⁸

Sådan skriver hun i *The Scandal of Pleasure*. Den udkom i 1995. Hvis formalismen blev indført i 1956 af Roman Jakobson med mottoet “I like Ike”, afsluttedes formalismens epoke med Wendy Steiners “I like”, og det passer fint til den nutidens humanistiske selvdannelse. Hvis vi folder “I like” sammen med Deleuze får vi filmstudier. Tolkien igen.

III

Den anden moderne periode

Globaliseringen æder alt op, selv dens modstandere. De tvinges til at sige, at de blot ønsker en anden globalisering. Formuleringen er Ulrich Becks i hans

seneste udgivelse: *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*. Globalisering diskuterede vi ikke i 68, ikke i 72, ikke i 89. Men det gør vi nu. Den er det nye, selvom nogle forsvarer sig mod globaliseringen ved at sige, at den er gammel.³⁹ Globalisering, for resten, er den amerikanske dominans' ophør, derfor er der så megen anti-amerikanisme.

Måske har man ofte ment, at man gik fra en epoke og var på vej ind i en ny. Det ændrer ikke ved, at overgangen nu erfares af den enkelte nemlig som individualisering, der er globaliseringens anden side. Det er for mig at se Ulrich Beck, der bedst har beskrevet overgangen fra industrimoderne til risikosamfund, reflektivt moderne eller den anden modernitet.

Vi frisættes nu for anden gang; ikke fra det traditionelle samfunds givne skæbnefællesskaber, men fra det industrimodernes erstatningsfællesskaber. Svaret på, hvem er du lyder: *Ich bin ich*. Hermed er valget og modsætningen mellem det sociale og det individuelle ophævet. Dannelse er selvdannelse og ikke almindelse.

Konsekvenserne er uoverskuelige og uanskuelige. Vi står med ryggen mod nationalstaten og stirrer ind i en ny verden, ganske som Grundtvig og hans samtidige stod med ryggen til enevælde og konglomeratstat og skuede ind i en verden opdelt ved krige i nationalstater. Nationalstaten er lavet af krig og laver krig. Og den havde til sin hjælp et sprog og en litteratur. Globalisering er litteraturens frisættelse fra det nationale. Processen er smertelig, men der har været forsøg før, nemlig i tiden lige efter Anden Verdenskrig, hvor en række romanister med Ernst Robert Curtius i spidsen, forsøgte at skabe en europæisk litteratur. Wellek og Warren forsøgte af afnationalisere litteraturen i *Theory of Literature*, men disse forsøg mislykkedes og i stedet skete en gennationalisering i 50'erne og 60'erne. Ringen er nu næsten sluttet. Vi er igen ved 1968, hvor individualiseringen begyndte.

The concept of literature in the West has been inextricably tied to...Western style democracies and notions of the nation-state...", skriver J. Hillis Miller og fortsætter: "It (literature) could come to an end...In fact, if Derrida is right – and I

believe he is – the new regime of telecommunications is bringing literature to an end by transforming all those factors that were its preconditions or its concomitants. If de Man is right to say that language acts performatively on its own, then the material embodiment of that language is not irrelevant. A change in embodiment...will produce corresponding changes in the way words (and, I should add, other sign systems, including graphic ones such as cinema) act on their own to do unforeseen things.⁴⁰

Kort sagt. Vor opfattelse af litteratur som sådan er og var bundet til nationsstaten; hvordan litteratur i en postnational konstellation vil komme til at se ud, ved vi ganske enkelt ikke endnu. Endnu engang vil jeg dog pege på, at Tolkien, Lewis⁴¹ og Rowling har klaret sig ualmindeligt godt i telekommunikationens regime – sammen med anden middelalderlitteratur.

Noter

1. Luc Ferry og Alain Renaut (red.), *Why We Are not Nietzscheans*. Overs. Robert De Loazia af *Pourquoi nous ne sommes pas nietzschéens* (1991) (Chicago, 1997). Vincent Descombes bidrager med en artikel om Deleuzes opgør med moral og lov. Pierre-André Taguieff om Nietzsches anti-modernisme.
2. I forsvaret for fornuften, universalismen og kritikken: *The Closing of the American Mind*. Hvor den franske anti-Nietzschebog er liberal, er Blooms konservativ.
3. Underviser for tiden ved Institut des Hautes Etudes en Sciences Sociales (samme sted som Derrida underviste).
4. I *Kritik*, Studenterkredsens blad *Kredsen, Information*, og tidsskriftet *Semiotik*.
5. Ebbe Reich: *Frederik*; Søren Krarup, *Præstens prædiken*.
6. K.E. Løgstrup, *Norm og spontanitet*.
7. Bogen indledes med "Opening Scene: The World Is Ten Years Old". Den er skrevet i Clinton-administrations ånd.
8. Se M. Gauchet, *La religion dans la démocratie* (Paris, 1998).
9. Manifesterne er alle optrykt i M. Epstein, A. Geni og S. Vladiv-Glover (red.), *Russian Postmodernism* (New York, 1999).
10. Hvor også dele af T. S. Eliots "The Waste Land" blev til.
11. Titlen på Ulrich Becks gennembrudsbog fra 1986.
12. Et år efter så han tilbage på lederen fra d. 12. i bogen *Tous Américain? Le monde après le 11 septembre 2001* (Paris, 2002).
13. Se fx. *Holocaust-Literatur Auschwitz. Arbeitstexte für den Unterricht* (Stuttgart, 2000).

14. André Glucksman antyder, at på den måde håber især franskmænd og tyskere at undgå selv at blive ramt af terror.
15. Se fx Alex Houen, *Terrorism and Modern Literature: From Joseph Conrad to Ciaran Carson* (Oxford, 2002).
16. "Europe and America must stand united", *The Times*, 30. jan. 2003.
17. De nye kognitive metaforer siger ikke meget, som ikke allerede kan findes i sidste kapitel i Northrop Fryes *Anatomy of Criticism*.
18. "the basic fact that the books read for literature degrees are no longer read anywhere else" A. Easthope, *Literary Into Cultural Studies* (London, 1991), s. 172.
19. Når der skrives om hende, er vi tilbage i romantikken: *The Genius Behind Harry Potter* en undertitel til Sean Smiths biografi om hende: J.K. Rowling (London, 2002)
20. Hörisch bedriver også endism: *Ende der Vorstellung* hedder sidste og tredje bind af hans storværk om medier og litteratur.
21. David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Revised edition (Manchester, 1998), s. 2.
22. Det gælder Ole Togeby, Per Aage Brandt, Frederik Stjernfelt o.a. Interessant nok er der færre realister blandt politologerne.
23. Og jeg lader socialkonstruktivisme være et fællesnavn for disse tre. U. Menzel, *Globalisierung versus Fragmentierung* (Frankfurt am Main, 1998), s. 59.
24. Løgstrups opgør var med den transcendentalfilosofiske idealisme – den minder meget om Ferrys.
25. Sætter er Nietzsches *Setzen*. Så lidt Nietzsche er der hos Ferry, selvom han siger det kommer fra Descartes, Kant og Husserl. Ferrys transcendens i immanens (der er meget lig Dorthe Jørgensens) stammer fra fænomenologien, siger han selv.
26. Luc Ferry, *Man Made God: The Meaning of Life* (London, 2002). Overs. David Pellauer efter *L'Homme-Dieu, ou Le Sens de la vie* (Paris, 1996). s. 138-39.
27. Jeg tænker især på Greg Lynn. Tak til Hans Felthusen der holder mig orienteret om samtidens arkitekturteori.
28. Deleuze er nutidens Jacobi. Sidstnævnte gik til angreb på Kant med to i samtiden ukendte filosoffer: David Hume og Spinoza. De to skrev Deleuze sine første bøger om. Jacobi blev glemmt.
29. Eller "bei Kant bleiben".
30. De har alle haft tilknytning til tidsskriftet *Le Débat*.
31. Quentin Skinner (red.), *The Return of Grand Theory in the Human Sciences* (London, 1985).
32. Selv i Danmark. Jeg tænker på den for tiden mest interessante kritiker: Dag Heede.
33. Der er noget tidstypisk over selve 'listens ide'. Vi kender det fra kanondiskussionerne, fra romaner, fx Erlend Loe eller Nick Hornby. Vi kender det fra nettets søgemaskiner og fra film- og popverdenen.
34. Michel Rabaté, *The Future of Theory* (Oxford, 2002), s. 146.
35. Som den lacaniske, leninist Slavoj Žižek kaldte den.
36. For en grundigere gennemgang af *Empire* se min artikel "Empire som gnostisk manifest" i *Distinktion* (under udgivelse).
37. Vattimo sidder i Europaparlamentet.
38. Wendy Steiner, *The Scandal of Pleasure* (Chicago, 1995), s. 7.
39. Der er en vis fornøft i at kalde Det Britiske Imperium, sådan som det så ud omkring Første Verdenskrig for en globalisering, men forskellen på imperialism og globalisering er, at imperialismen går ind i et andet land og truer det, mens globaliseringen truer med at forlade et land.
40. J. Hillis Miller, *Speech Acts in Literature* (Stanford, 2001), s. 157.
41. De skrev på samme tid som De Vrede Unge Mænd, men hvem kan huske dem?

